ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

ДЕРЕВ'ЯНКО ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 330.142:330.341:338.2

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Ірпінь – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аудиту та економічного аналізу Університету державної фіскальної служби України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент,
Ляшенко Ганна Павлівна,
Університет державної фіскальної служби України,
завідувач відділу докторантури, аспірантури (ад'юнктури).

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Лич Володимир Миколайович,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
завідувач кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування;

кандидат економічних наук, доцент,
Дергалюк Богдан Володимирович,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
доцент кафедри економіки і підприємництва.

Захист відбудеться «04» липня 2019 р. о 10^{00} год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08201, м. Ірпінь, вул. Садова, 53.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08201, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Автореферат розісланий «31» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01,
доктор економічних наук, професор С. В. Онишко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування, нагромадження та розвиток інтелектуального капіталу відносяться до головних рушіїв науково-технічного й суспільно-економічного прогресу. В умовах формування цифрового суспільства володіння унікальною інформацією та знаннями, які набуваючи нових властивостей у відтворювальному процесі реалізуються у формі інтелектуального капіталу, забезпечує їх власникам високий рівень конкурентоздатності та технологічного розвитку.

Натомість, в Україні недостатня спроможність національної економіки створювати, примножувати та ефективно використовувати інтелектуальний капітал стає гальмівним чинником до позиціонування країни як рівноправного суб'єкта нових, заснованих на інноваційних технологіях, світогосподарських відносин. Порівняно з високорозвиненими країнами Європейського Союзу рівень наукоємності ВВП України майже у шість разів нижчий і становить 0,45 % ВВП (2017 р.). Негативні тенденції спостерігаються у накопиченні людського капіталу, що виявляється у відтоку висококваліфікованих працівників та зменшенні кількості науковців, починаючи з 1991 року в 3,8 рази, тоді як у США та країнах Західної Європи за цей період вона збільшилась у 2 рази, у нових індустріальних країнах Південно-Східній Азії – у 4 рази. Про недостатні темпи накопичення інтелектуального капіталу також свідчать дані міжнародних рейтингів. За індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 Україна зайняла 81 позицію серед 137 країн світу, у тому числі за складовою «інновації та фактори вдосконалення» – 77 місце, за складовою «технологічна готовність» – 81 місце. За даними Європейського інноваційного табло, Україна вже 10 років поспіль належить до країн останньої четвертої групи – «інноватор, що формується».

Пошук шляхів вирішення зазначених проблем розвитку інтелектуального капіталу України висвітлено у наукових працях таких українських вчених як: В. Базилевича, В. Врублевського, Н. Гавкалова, В. Гейця, А. Гриценко, Б. Дергалюк, Ю. Зайцева, А. Колот, Л. Курило, Л. Лазебник, В. Лича, Г. Ляшенко, Е. Лібанової, В. Мандибури, А. Олешко, С. Онишко, Ю. Пахомов, В. Савчука, В. Свічкарь, Л. Федулової, А. Чухно, О. Шкурупій, В. Якубенко та ін.

Започаткування процесу формування теорії інтелектуального капіталу відображено у працях У. Багехота, Л. Вальраса, Е. Енгеля, Ф. Ліста, К. Маркса, Д. Мілля, У. Петті, А. Сміта, Н. Сеніора, Ж. Сея, Г. фон. Тюнена, І. Фішера.

Методологічні основи оцінки інтелектуального капіталу сформували зарубіжні спеціалісти-консультанти з практики ведення бізнесу – Е. Брукінг, Д. Гелбрейт, Л. Едвінссон, М. Мелоун, П. Саліван, К. Свейбі, Дж. Тобін. Проблеми формування та розвитку інтелектуального капіталу в економіці країни досліджували російські вчені Є. Байбуріна, М. Бендиков, С. Валдайцев, А. Гапоненко, В. Зінов, В. Іноземцев, А. Козирєв, Б. Леонтьєв.

Однак нині, в умовах активної інтелектуалізації та цифровізації національних господарств, необхідна розробка дієвої стратегії розвитку

інтелектуального капіталу України. На часі вирішення проблем забезпечення випереджаючого розвитку науки й освіти, створення й використання об'єктів інтелектуальної власності, активізації винахідницької, науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи.

Нерозв'язаність проблем ефективного формування й використання інтелектуального капіталу України як фактору розвитку національної економіки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Університету державної фіскальної служби України та Житомирського державного технологічного університету.

Дисертація є складовою частиною науково-дослідних робіт:

– кафедри міжнародної економіки Університету державної фіскальної служби України за темою «Економічна безпека підприємств в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0114U006380), у межах якої автором проведено оцінку інтелектуального капіталу за його складовими та визначено рівень ефективності його використання;

–кафедри економіки та підприємництва Житомирського державного технологічного університету за темою «Напрямки реалізації регіональної економічної політики у формуванні інституційного середовища підприємницької діяльності» (номер державної реєстрації 0117U003289), у межах якої автором досліджено рівень розвитку інтелектуального капіталу на регіональному рівні й здійснено картографічний розподіл регіонів за ефективністю його використання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування та ефективного використання інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки.

Для досягнення визначеної мети у дисертації поставлені та вирішуються наступні завдання:

– з'ясувати економічну сутність та значення інтелектуального капіталу в розвитку національної економіки, а також дослідити процес його відтворення;

– окреслити методологічні підходи до структуризації та оцінювання інтелектуального капіталу;

– оцінити сучасний стан інтелектуального капіталу України;

– проаналізувати ефективність використання інтелектуального капіталу країни та її регіонів;

– обґрунтувати вплив інтелектуального капіталу на розвиток національної економіки;

– охарактеризувати позитивний досвід формування та використання інтелектуального капіталу в зарубіжних країнах;

– визначити основні ризики та потенційні зони розвитку інтелектуального капіталу України;

– розробити стратегічні напрями щодо удосконалення формування та використання інтелектуального капіталу національної економіки.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування та використання інтелектуального капіталу країни.

Предметом дослідження є інтелектуальний капітал як фактор розвитку національної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії та менеджменту, викладені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених.

У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: системного та структурного підходу – для обґрунтування теоретичних положень щодо формування інтелектуального капіталу країни; аналізу та синтезу, індукції та дедукції – для деталізації й уточнення предмета дослідження; економіко-математичні, групування, порівняння, картографічні – для визначення стану та ефективності використання інтелектуального капіталу; кореляційний і регресійний аналіз – для побудови економетричних моделей зв'язку інтелектуального капіталу з розвитком національної економіки країни; матричний, метод ієрархії – для аналізу несприятливих ризикових подій на шляху ефективного використання інтелектуального капіталу; факторного аналізу – для визначення основних напрямів удосконалення використання інтелектуального капіталу в Україні; логічного узагальнення – для формулювання висновків; графічний – для наочного зображення змістовного матеріалу.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, аналітичні огляди, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Організації економічного розвитку та співробітництва, Організації об'єднаних націй, Всесвітнього економічного форуму, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Світового банку.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш вагомими результатами, які визначають наукову новизну дисертації, є такі:

удосконалено:

– науковий підхід до визначення поняття «інтелектуальний капітал», який на відміну від існуючих, акцентує увагу на його приналежності до стратегічного капіталу країни та процесах перетворення сукупності явних і неявних знань, досвіду в інтелектуальні активи, які можуть бути використані для отримання конкурентних переваг і створення додаткової вартості;

– визначення структурно-функціональних характеристик інтелектуального капіталу країни в контексті відображення його триєдиної сутності, зокрема: як сукупності цінностей (інформація, знання, інтелектуальна власність, нагромаджений досвід, інформаційні мережі, імідж і бренд), як процесу (кругообіг та відтворення інтелектуального капіталу зі створенням додаткової вартості), як результату (примноження інтелектуального капіталу, досягнення позитивного економічного та соціального ефекту);

– аналітичний інструментарій до оцінки інтелектуального капіталу країни на основі розрахунку інтегрального коефіцієнта ефективності інтелектуального капіталу за трьома групами показників – людського, структурного та клієнтського капіталу. Це дозволило визначити вклад людського, структурного та клієнтського капіталу в процеси нагромадження інтелектуального капіталу країни, побудувати карти розподілу областей за рівнем розвитку інтелектуального капіталу та проаналізувати рівень ефективності його використання в Україні, її регіонах та зарубіжних країнах;

– механізм ефективного використання інтелектуального капіталу національної економіки шляхом його адаптації до поточних тенденцій, на базі якого запропоновано інституційні й правові, фінансові, організаційно-інформаційні, соціально-економічні, ресурсно-просторові та науково-технічні регулятори активізації інтелектуального потенціалу країни.

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки на основі виявлення сталих взаємозв'язків і позитивної кореляції між темпами зростання інтелектуального капіталу та темпами зростання ВВП у довгостроковій перспективі;

– виявлення і систематизація ризиків розвитку інтелектуального капіталу шляхом побудови моделі ієрархії та карти ризикованих подій, що відображає рейтинговий розподіл ймовірності їх настання та впливу на національну економіку за трирівневою шкалою. На цій основі виявлено несприятливі ризикові події з високим, середнім і низьким рівнем впливу на національну економіку з подальшим фокусуванням державної політики на мінімізації й усуненні негативних наслідків та перетворення їх в потенційні зони розвитку;

– рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку інтелектуального капіталу України, що, крім загальновизнаних пріоритетів зростання людських та нематеріальних активів, включають комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на покращення репутації країни та створення національного бренду, що забезпечить позитивне сприйняття України міжнародними організаціями, іноземними державами та громадянами, сприятиме зміцненню гуманітарних контактів, розвитку науки та освіти й дозволить інтенсифікувати інноваційні процеси. Важливим напрямом формування державної політики розвитку інтелектуального капіталу є його включення у дорожню карту цифрової економіки й побудови інформаційного суспільства як основного рушія зростання національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій, спрямованих на удосконалення використання інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки.

Окремі результати дослідження використані в практичній діяльності:

– Комітету Верховної Ради України з питань освіти та науки (довідка від 18.07.2018 № 245/07) – при здійсненні законотворчої діяльності щодо управління інтелектуальним капіталом;

– Міністерства фінансів України (довідка від 04.09.201 № 07000-03/23-2836.2661) – при реалізації бюджетної політики у сфері освіти та науки;

– ТОВ «Данон» (довідка від 05.06.2017 № 73/198) – при формуванні методики аналізу запуску інноваційних продуктів.

Окремі положення дисертації використовуються кафедрою економіки підприємства Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи Університету ДФС України у навчальному процесі при викладанні дисципліни «Капітал підприємства: формування та його використання» (довідка від 25.01.2019 № 156/91-91-01-23).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною, завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки і пропозиції, винесені на захист, отримано автором особисто та опубліковано у наукових виданнях. Внесок автора у роботах, виконаних у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження апробовані на 18 міжнародних й всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та науково-практичних круглих столах, зокрема: «Економіка, організація та управління підприємствами в сучасних економіко-правових умовах» (м. Дніпропетровськ, 2012); «Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2014); «Актуальні проблеми посткризового розвитку банківського сектору України» (м. Київ, 2014); «Актуальні проблеми менеджменту в сучасних глобалізаційних процесах» (м. Ірпінь, 2014); «Формирование экономического портрета страны XXI века» (г. Санкт-Петербург, 2014); «Наукова робота – складова формування людського капіталу» (м. Ірпінь, 2014); «Экономическая безопасность: проблемы, перспективы, тенденции развития» (г. Пермь, 2015); «Стратегія розвитку України» (м. Ірпінь, 2015); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості» (м. Львів, 2015); «Тренди та інновації в сучасній економіці» (м. Харків, 2015); «Маркетингове управління конкурентоспроможністю» (м. Дніпропетровськ, 2015); «Євроінтеграційні процеси в Україні: економічний та правовий аспект» (м. Ірпінь, 2015); «Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів» (м. Ірпінь, 2015); «Корупція в органах ДФС України: сучасний стан та напрями подолання» (м. Ірпінь, 2015); «Фінансова безпека України на сучасному етапі» (м. Ірпінь, 2016); «Інновації в економіці» (м. Житомир, 2017); «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2017); «Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства» (м. Чернігів, 2018).

Публікації. Основні положення дослідження відображено у 31 науковій праці загальним обсягом 10,75 друк. арк., у тому числі: 7 – у наукових фахових виданнях, з яких 5 праць розміщено в зарубіжних виданнях і виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; підрозділ в одній колективній монографії (у співавторстві); 18 праць опубліковано в інших виданнях. Особисто автору належить 8,27 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 285 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст дисертації викладений на 215 сторінках. Дисертація містить 40 таблиць, 42 рисунків (2 із них займають 2 повні сторінки), 16 додатків, розміщених на 42 сторінках. Список використаних джерел налічує 236 найменувань та розміщений на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію та обсяг результатів дослідження і публікації.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади формування інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки»** розкрито еволюцію поглядів на сутність поняття «інтелектуальний капітал», відображено його значення у розвитку національної економіки, наведено методичні підходи до оцінки рівня розвитку інтелектуального капіталу.

Аналіз еволюції поглядів на розвиток інтелектуального капіталу продемонстрував визначення його як конкурентної переваги для національної економіки. Визначення поняття «інтелектуальний капітал» сформовано на основі розкриття основних категорій: «інтелект» та «капітал» й знаходження взаємозв'язків між цими поняттями. Звідси, інтелектуальний капітал виступає інтелектуальним ресурсом (знанням, досвідом, навичками), який за умови ефективного використання перетворюється у додаткову вартість та забезпечує конкурентоспроможність національної економіки.

У процесі дослідження виокремлено різноманітні підходи до визначення сутнісних характеристик інтелектуального капіталу, що дозволило ідентифікувати його з трьох позицій: як сукупності цінностей (включає інформацію, знання, інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, інформаційні мережі, імідж і бренд), як процесу (передбачає кругообіг та відтворення інтелектуального капіталу зі створенням додаткової вартості), як результату (примноження інтелектуального капіталу, досягнення позитивного економічного та соціального ефекту).

Доведено, що основою формування та відтворення інтелектуального капіталу є інтелектуальний потенціал, який внаслідок інтелектуальної активності перетворюється на інтелектуальні ресурси. Останні знаходять своє відображення в інтелектуальних активах – результатах творчої, наукової діяльності. Таким чином, формування інтелектуального капіталу відбувається у послідовному процесі переходу від пасивного до креативного рівня (рис.1).

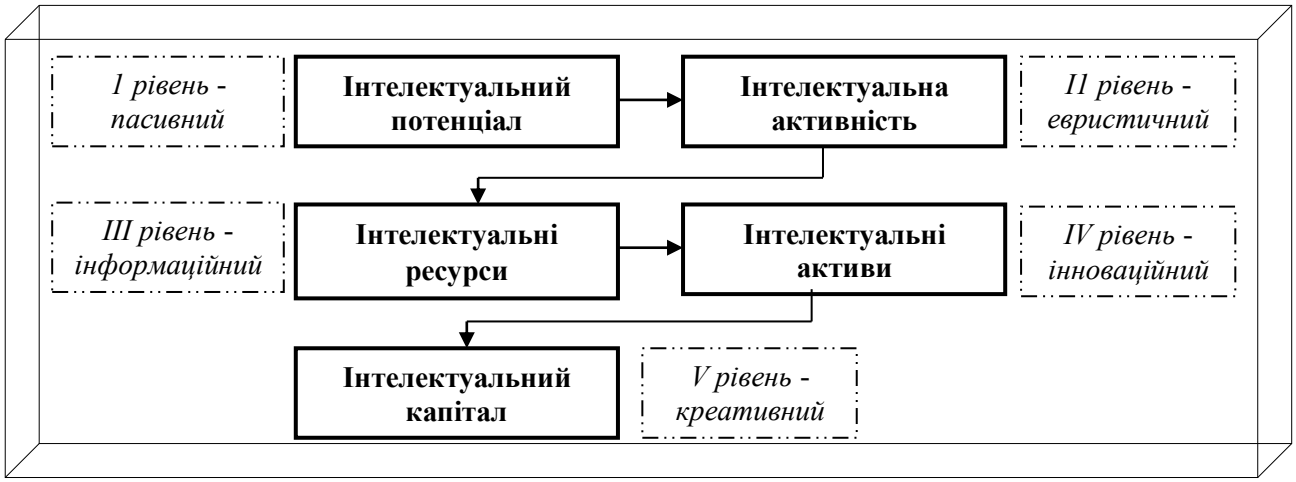

Рис. 1. Процес формування та відтворення інтелектуального капіталу в часі

Джерело: побудовано автором.

Використовуючи структурно-функціональний підхід, виділено три основні складові інтелектуального капіталу:

– людський капітал, що в інформаційному суспільстві стає системоутворюючим фактором і є невіддільним від індивіда;

– організаційний (структурний) капітал, що є співвідносним з нематеріальними активами, включає програмне забезпечення, організаційну структуру, патенти, торговельні марки і знаки тощо;

– споживчий (клієнтський) капітал, що включає договірні відносини маркетингового і технологічного співробітництва, імідж, бренд, репутацію.

Політика розвитку інтелектуального капіталу визначена однією з головних складових конкурентної стратегії країни та рушієм економічного зростання. В умовах цифровізації суспільства перспектива розвитку країни пов'язана з вирішенням проблем охорони, підтримки, нарощування, використання та комерціалізації інтелектуального капіталу як одного з найважливіших стратегічних факторів економічного зростання, підтримки освіти, наукової діяльності та наукомістких, інноваційних галузей, захист прав інтелектуальної власності тощо.

У другому розділі **«Оцінка сучасного стану інтелектуального капіталу України з позиції розвитку національної економіки»** здійснено оцінку інтелектуального капіталу в Україні та проаналізовано ефективність його використання, визначено параметри впливу інтелектуального капіталу на розвиток національної економіки.

Аналіз ефективності використання інтелектуального капіталу проведено за складовими людського, структурного та клієнтського капіталу на національному та регіональному рівнях задля визначення пріоритетних напрямів розвитку інтелектуального капіталу України.

Для аналізу людського капіталу відібрано показники частки населення з вищою освітою та частки витрат домогосподарств на освіту. Структурний капітал представлений такими показниками як: питома вага кількості

працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень та розробок, питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, частка внутрішніх витрат на НДР у ВВП та витрати промислових підприємств на виконання НДР. Клієнтський капітал знайшов відображення у показниках абонентів використання Інтернету, абонентів рухомого (мобільного) зв'язку, частці інвестицій у нематеріальні активи, частці іноземних інвестицій в капітал та частці експорту товарів та послуг у ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка макроекономічних показників,
що характеризують рівень розвитку інтелектуального капіталу України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Частка населення з вищою освітою, %	1,4	1,4	1,3	1,3	1,1	1,0	0,9	1,0
Частка витрат домогосподарств на освіту, %	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	0,9
Частка внутрішніх витрат на НДР у ВВП, %	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,4
Питома вага кількості працівників, задіяних у виконанні НДР, %	4,0	3,8	3,6	3,4	3,0	2,9	2,3	2,2
Частка інвестицій в нематеріальні активи, %	3,8	3,9	3,1	4,2	3,4	6,7	3,3	3,7
Частка іноземних інвестицій в капітал, %	2,1	2,1	1,8	1,7	2,6	3,0	2,7	1,4
Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	50,7	53,8	50,9	46,9	49,2	52,8	49,3	47,9
Абоненти мобільного зв'язку, млн. ос	53,9	55,6	59,3	62,5	61,2	60,7	56,7	55,7
Абоненти Інтернет, млн. осіб	3,7	4,2	5,1	6,0	5,9	6,1	16,7	23,6
Питома вага обсягу виконаних ННТР у ВВП, %	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	0,5
Витрати підприємств на виконання НДР, млрд. грн	8,1	8,5	9,4	10,2	9,5	11,0	11,5	13,4

* розраховано за даними Держстату України; починаючи з 2014 р. статистичні дані наведено без урахування АРК, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.

Як видно з табл. 1, динаміка людського капіталу країни відображає несприятливу ситуацію щодо розвитку освіти, витрати домогосподарств на освіту в середньому зменшуються на 5–8 % кожного року, що пов'язано з падінням рівня життя населення та першочерговим задоволенням домогосподарствами базових споживчих потреб. У динаміці розвитку структурного капіталу слід відмітити падіння, починаючи з 2014 року, частки працівників, задіяних у виконанні НДР (на 10 %), питомої ваги обсягу виконаних наукових та науково-дослідних робіт у ВВП майже вдвічі. Динаміка клієнтського капіталу демонструє спадаючий тренд частки експорту товарів та послуг у ВВП та частки іноземних інвестицій в капітал, що свідчить про зниження рівня довіри до нашої країни. Позитивні зрушення відбулись в інвестуванні в нематеріальні активи та розширенні абонентської бази користувачів Інтернету на 41 % відносно 2010 року.

Результати розрахунку порівняльного коефіцієнту ефективності інтелектуального капіталу України протягом 2011–2017 року свідчать, що найбільш ефективно інтелектуальний капітал використовувався у 2011–2013 роках. Починаючи з 2014 року прослідковується падіння ефективності використання інтелектуального капіталу з відновленням позитивної динаміки у 2017 році (рис. 2).

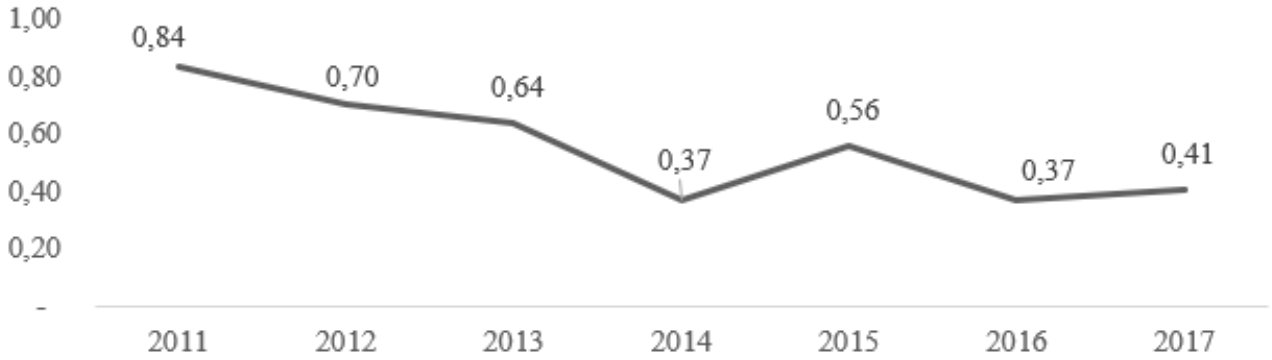

Рис. 2. Динаміка ефективності використання інтелектуального капіталу України протягом 2011–2017 рр.

Джерело: розраховано автором.

На основі прогнозу коефіцієнта ефективності використання інтелектуального капіталу сформовано сценарії його розвитку на 2018 та 2019 роки (оптимістичний, реалістичний, песимістичний та оптимально-реалістичний). Найбільш оптимістичний сценарій продемонстрував часткове вирівнювання показника до 0,48 од. у 2019 році, що вказало на покращання позиції у порівнянні з 2017 роком, проте дане значення менше значень 2011–2013 років. Результати прогнозування вказали на необхідність реактивних дій зі сторони державних органів влади з метою покращання наявної ситуації з розвитку інтелектуального капіталу в країні.

За результатами аналізу ефективності використання інтелектуального капіталу в регіонах України, розроблено картографічну модель розподілу областей України за рівнем розвитку інтелектуального капіталу, що дозволило виконати відповідне групування регіонів. До областей-лідерів за рівнем розвитку інтелектуального капіталу у 2017 році віднесено: Чернігівську, Київську, Вінницьку, Черкаську, Львівську, Дніпропетровську та Харківську області. За середнім рівнем розвитку інтелектуального капіталу виділено наступні області: Одеська, Донецька, Хмельницька, Рівненська, Кіровоградська, Закарпатська, Тернопільська та Житомирська області. Серед областей-аутсайдерів – Херсонська, Луганська, Миколаївська, Чернівецька, Волинська, Івано-Франківська, Полтавська та Сумська області Розрахований набір відповідних інтегральних показників дозволяє здійснювати моніторинг загальної оцінки ефективності реалізації основних етапів стратегії розвитку інтелектуального капіталу та розширює можливості здійснення оперативних коректив у відповідних напрямах.

Вплив інтелектуального капіталу на соціально-економічний розвиток економіки країни доведено на основі регресійного аналізу між складовими інтелектуального капіталу та ВВП (формула 1).

$$Y = 5346 – 2971x_1 + 32x_2 – 1695x_3 + 43x_4 – 600x_5, \quad (1)$$

де: x_1 – частка населення з вищою освітою, %;

x_2 – питома вага працівників, задіяних у виконанні НДР, %;

x_3 – частка внутрішніх витрат на НДР у ВВП, %;

x_4 –частка експорту товарів і послуг у ВВП, %;

x_5 – частка інвестицій в нематеріальні активи, %.

Проведений аналіз дозволив побудувати стратегічну модель розвитку й використання інтелектуального капіталу, в основі якої закладені розраховані вагові коефіцієнти у розрізі його складових елементів. Стратегічна модель спрямована на забезпечення конкурентних переваг держави, її довгостроковому розвитку та рекомендована до включення у стратегію розвитку національної економіки з метою її ефективної реалізації (формула 2).

Стратегічна модель розвитку інтелектуального капіталу країни = 5,55 %·Наука + 5,71 %·Освіта + 3,32 %·Інновації + 24,59 %·Технології + 19,90 %·Репутація + 41,04 %·Інвестиції (2)

Економічний розвиток країни та її конкурентне положення пов’язані з розвитком інтелектуального капіталу, що свідчить про здатність країни покращувати соціально-економічне становище. Зокрема, на основі розробки ефективного механізму управління функціональними складовими інтелектуального капіталу.

У третьому розділі **«Стратегічні напрями удосконалення інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки»** надано пропозиції щодо адаптації позитивного досвіду зарубіжних країн до реалій України, здійснено пріоритезацію несприятливих ризикових подій з їх трансформацією у потенційні зони розвитку, побудовано механізм та розроблено рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку інтелектуального капіталу національної економіки.

На основі результатів розрахунку коефіцієнта Тобіна, було визначено перелік країн та галузей за рівнем розвитку інтелектуального капіталу та проведена порівняльна характеристика особливостей його функціонування. Відповідно до здійсненого аналізу, лідерами інтелектуального капіталу стали: Данія (компанія Novo Nordisk, фармацевтика), Індія (Tata Consultancy Services, Infosys Technologies, програмне забезпечення), США (Regeneron Pharmaceuticals, фармацевтика; Starbucks, подорожі та відпочинок; Twitter, Facebook, комп'ютерні послуги; Colgate-Palmolive, товари широкого вжитку), Гонконг (Tencent, комп’ютерні послуги), Тайвань (Taiwan Semiconductor Manufacturing, технологічні обладнання), Мексика (Walmex, ритейл). Аналіз та порівняння світових тенденцій з українськими надало змогу оцінити рівень ефективності використання інтелектуального капіталу в зарубіжних країнах та запропонувати відповідні напрямки з його розвитку.

Пріоритезація ризикових подій на основі методу ієрархій Т. Сааті дозволила побудувати модель ієрархії ризиків та карту ризиків за їх важливістю та силою впливу на розвиток інтелектуального капіталу в Україні. На цій основі проведена трансформація ризикових подій у потенційні можливості або ж зони розвитку інтелектуального капіталу (рис. 3).

Рис. 3. Модель ієрархії несприятливих ризикових подій, що впливають на інтелектуальний капітал країни

Джерело: побудовано автором.

Основні потенційні зони розвитку задля уникнення ризиків на шляху розвитку інтелектуального капіталу наступні:

– у напрямі людського капіталу: підвищення оплати праці для фахівців наукової сфери та покращення матеріально-технічної бази; популяризація науки серед молоді, розвиток дуальної освіти для підвищення якості навчання; покращення рівня соціального захисту молодих вчених, потенційні можливості стажування за кордоном;

– у напрямі структурного капіталу – удосконалення системи стимулювання інноваційної діяльності; підвищення рівня фінансування наукових досліджень і розробок; покращення взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи: наукою, виробництвом та вищою школою; доступність інноваційної продукції для усіх верств населення; додавання категорії інтелектуального капіталу у дорожню карту цифрової економіки й побудови інформаційного суспільства;

– у напрямі клієнтського капіталу – захист інтелектуальних прав власності; забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні, покращення репутації країни; удосконалення стратегії бренду країни та поліпшення умов для ведення інноваційного бізнесу в Україні.

На основі зарубіжного досвіду та визначення потенційно-можливих зон розвитку інтелектуального капіталу, запропоновано механізм ефективного використання інтелектуального капіталу на національному рівні (рис. 4).

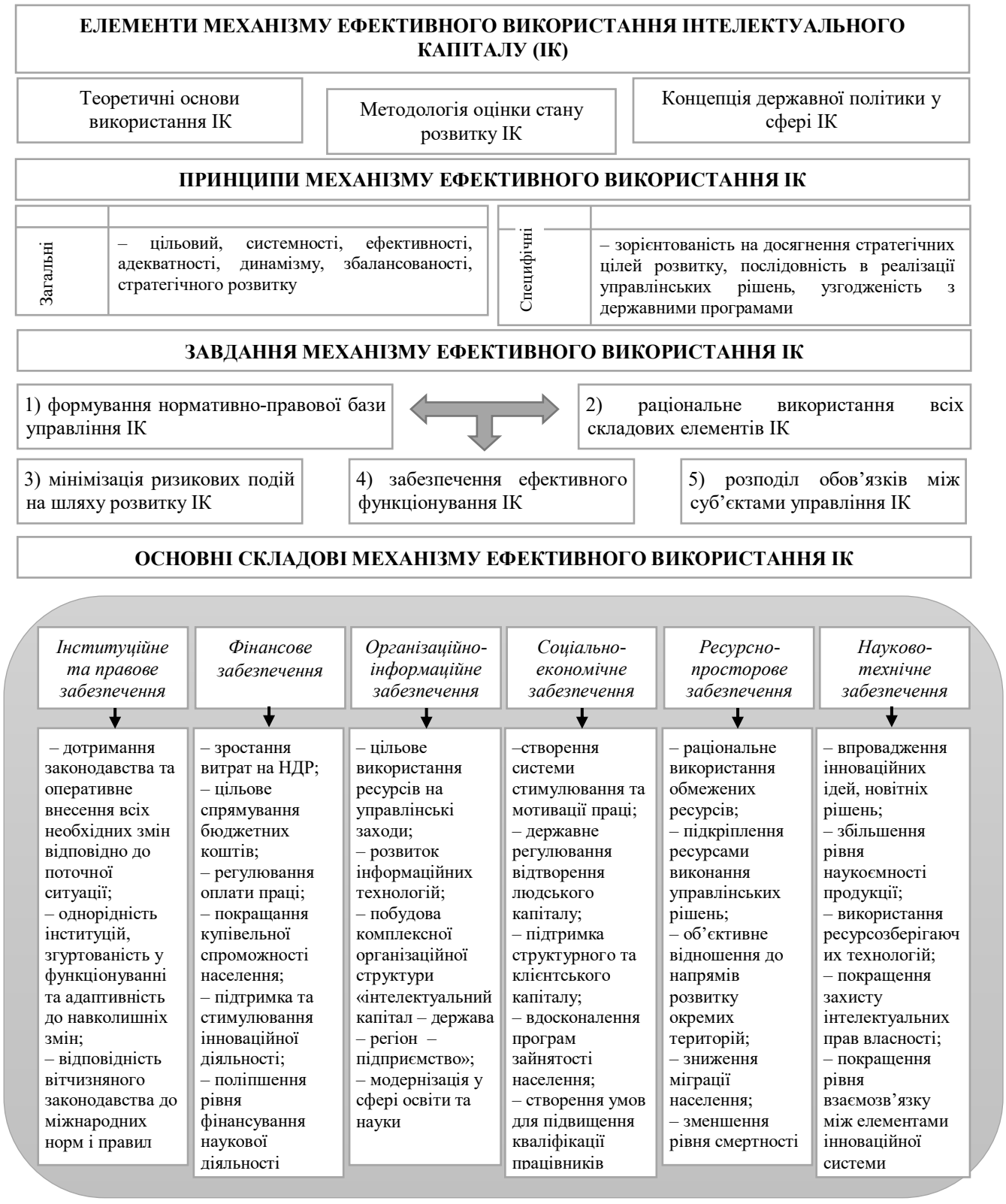

Рис. 4. Механізм ефективного використання інтелектуального капіталу на національному рівні

Джерело: складено автором.

Розроблений механізм дозволить зробити державне управління інтелектуальним капіталом більш системним і дієвим. Реалізація механізму ефективного використання інтелектуального капіталу забезпечить реалізацію наявного інтелектуального потенціалу країни, що сприятиме утвердженню в Україні цифрового суспільства та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення актуальної наукової задачі – поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо ефективного використання інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки.

1. Деталізація основних теоретико-методичних засад щодо формування та становлення категорії інтелектуального капіталу дозволили проаналізувати еволюцію поглядів на його розвиток, систематизувати погляди вчених у взаємопов'язані напрями трактування сутності даного поняття та надати власне визначення. Інтелектуальний капітал виступає інтелектуальним ресурсом (знанням, досвідом, навичками), який за умови ефективного використання перетворюється у додаткову вартість та забезпечує конкурентоспроможність національної економіки. Процес формування інтелектуального капіталу відбувається у послідовних етапах переходу від пасивного до креативного рівня. На основі триєдиного підходу можна стверджувати, що інтелектуальний капітал включає інформацію та знання, інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, організаційну структуру, інформаційні мережі, імідж і бренд. Результат нагромадження інтелектуального капіталу виявляється у його примноженні та позитивному науково-технічному, економічному й соціальному ефектах.

2. Структуризація інтелектуального капіталу країни за функціональними характеристиками дозволила виокремити такі його складові: 1) людський капітал, що стає системоутворюючим фактором і є невіддільним та невідчужуваним від індивіда; 2) організаційний (структурний) капітал, що є співвідносним з нематеріальними активами і включає програмне забезпечення, організаційну структуру, патенти, торговельні марки і знаки тощо; 3) споживчий (клієнтський) капітал, що договірні відносини маркетингового і технологічного співробітництва, громадські контакти, імідж, бренд, репутацію.

3. Аналіз динаміки виділених показників у розрізі складових елементів інтелектуального капіталу України (людського, структурного і клієнтського капіталу) свідчить про негативні тенденції його розвитку. Ефективність використання інтелектуального капіталу країни протягом 2014–2016 років знижувалась, а відновлення позитивної динаміки відбулось починаючи з 2017 року. Результати прогнозу ефективності використання інтелектуального капіталу, отримані за допомогою методу сценаріїв (оптимістичний, реалістичний, песимістичний), засвідчили ймовірність його зростання у 2019–

2020 роках, однак навіть за оптимістичним сценарієм досягнення рівня розвитку інтелектуального капіталу 2013 року можливе не раніше 2022 року. Проведений аналіз стану інтелектуального капіталу у регіонах та динаміки його структурних змін у 2010–2017 роках дозволив виокремити регіони з лідируючим, середнім та низьким рівнем розвитку інтелектуального капіталу.

4. Економіко-математичне моделювання взаємозв'язку складових інтелектуального капіталу з показником ВВП України за допомогою кореляційно-регресійного аналізу вказало на прямий взаємозв'язок між темпами зростання ВВП та інтелектуального капіталу – варіація величини валового внутрішнього продукту на 97,89 % (коефіцієнт детермінації $R^2 = 0{,}9789$) залежить від варіації величин складових інтелектуального капіталу – людського, структурного та клієнтського і лише на 2,1 % від інших випадкових величин, включаючи стохастичну компоненту. На основі аналізу впливу складових інтелектуального капіталу на розвиток національної економіки і отриманих вагових коефіцієнтів побудовано модель розвитку інтелектуального капіталу в Україні.

5. Побудова карти ризиків та моделі ієрархії несприятливих ризикованих подій з виділенням низького, середнього та високого ступеню ймовірності їх настання дозволили виявити критичні зони та несприятливі фактори розвитку інтелектуального капіталу у розрізі його складових: людського (відтік кадрів з наукової сфери в інші, скорочення чисельності зайнятих науковою та науково-технічною роботою та старіння наукових кадрів); структурного (відсутність попиту на продукти інтелектуальної праці, інноваційну продукцію, низький рівень взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи, відсутність системи стимулів для суб'єктів науки); клієнтського (низький рівень захисту інтелектуальних прав власності, низька мотивація іноземних інвесторів вкладати кошти в інноваційну діяльність та несприятливі умови для ведення бізнесу в Україні).

6. На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду запропоновано алгоритм побудови бренду для України, що включає наступні кроки: пошук цінностей, характеристик і атрибутів, які повинні асоціюватися з брендом, визначення ідентичності бренду, трансформація ідентичності в «видиме», комунікація і проектування. Базуючись на даному алгоритмі, була розроблена стратегія бренду, місія якої акцентує увагу на силі єдності, мужності, інтелекті та мудрості українців.

7. Розроблений механізм ефективного використання інтелектуального капіталу включає такі стратегічні напрями його розвитку: ізолювання потенційних ризиків на шляху розвитку інтелектуального капіталу; спрямування ресурсів на покращення репутації та бренду країни; розроблення цілеспрямованої регіональної політики розвитку територій на поліпшення ситуації зі «слабкими місцями»; розширення напрямків стимулювання та державної підтримки інноваційної діяльності, комерціалізації науково-технічних й інноваційних розробок та розбудови цифрового суспільства.

8. Основними рекомендаціями щодо розвитку інтелектуального капіталу в Україні визначено: у напрямі людського капіталу – підвищення оплати праці для на фахівців наукової сфери та покращення матеріально-технічної бази; популяризація науки серед молоді, покращення рівня соціального захисту молодих учених, потенційні можливості стажування за кордоном; у напрямі структурного капіталу – удосконалення системи стимулювання інноваційної діяльності; підвищення рівня фінансування наукових досліджень і розробок; покращення взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи: наукою, виробництвом та вищою школою; забезпечення доступності інноваційної продукції для усіх верств населення; у напрямі клієнтського капіталу – контроль та регулювання захисту інтелектуальних прав власності, встановлення штрафних санкцій до порушників; забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні, покращання її репутації; покращення умов для ведення інноваційного бізнесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Дерев'янко В. М., Ляшенко Г. П. Інтелектуальний капітал та його вплив на конкурентоспроможність підприємства. *Сучасна економіка: актуальні проблеми та перспективи розвитку* [Текст монографії]: колективна моногр. за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Х.: «НТМТ», 2014. С. 263–269. (0,5 д. а.) *Особистий внесок автора: досліджено практику використання інтелектуального капіталу та конкурентну позицію на ринку телекомунікаційних послуг за допомогою матричних методів (0,3 д. а.)*

Статті у наукових фахових виданнях

2. Дерев'янко В. М., Ляшенко Г. П. Бренд-метод та інструмент маркетингу, його сутність та зміст. *Науковий вісник НУДПСУ (економіка, право).* 2012. № 3 (58). С. 20–26. (0,31 д. а.) *Особистий внесок автора: проаналізовано специфічні ознаки бренду (0,18 д. а.)*

3. Дерев'янко В. М., Ляшенко Г. П. Збалансована система показників – необхідний інструмент забезпечення конкурентоспроможності підприємства (на прикладі нафтовидобувного підприємства). *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 1. С. 23–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2014_1_5 (0,55 д. а.) *Особистий внесок автора: побудована стратегічна карта розвитку складових інтелектуального капіталу (0,37 д. а.)*

4. Дерев'янко В. М., Мамонова Г. В. Модель ієрархії складових конкурентоспроможності підприємства з позицій структуризації інтелектуального капіталу. *Банківська справа.* 2014. Випуск 9-10, Том 129. С. 106–115. (0,46 д. а.) *Особистий внесок автора: моделювання впливу інтелектуального капіталу на конкурентоспроможність організації (0,21 д. а.)*

5. Дерев'янко В. М. Інтелектуальний капітал постіндустріального суспільства: філософський аналіз концептуальних положень. *Банківська справа.* 2015. № 4-5 (136). С. 102–113. (0,73 д. а.)

6. Дерев'янко В. М. Категорія «інтелектуального капіталу» у часовому вимірі. *Науковий вісник НУДПСУ (Серія. Економіка).* 2015. № 2(69). С. 19–26. (0,45 д. а.)

7. Дерев'янко В. М. Оцінка стану формування та розвитку інтелектуального капіталу України в регіональному аспекті на прикладі Львівської області. *Економіка, бізнес-адміністрування та право.* 2017. Випуск № 2 (2). С. 96–107. (0,64 д. а.)

8. Дерев'янко В. М. Потенційні ризики та загрози на шляху функціонування інтелектуального капіталу в Україні. *Збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Теоретичні та прикладні питання економіки».* 2017. Випуск 2 (35). С. 205–216. (0,7 д. а.)

Статті в зарубіжних виданнях і виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз

9. Дерев'янко В. М., Минчинська І. В. Персонал як визначальна складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць.* 2013. Том 14. № 3. С. 148–161. ISSN 1993-0259. (1,2 д. а.) *[База цитування: Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, Scientific Indexing Services]. Особистий внесок автора: проаналізовано конкурентоспроможність підприємства, доведено вагому роль персоналу у його забезпеченні, аналіз зарубіжного досвіду мотивації праці (0,53 д. а.)*

10. Derevyanko V. N., Minchinska I. V. Strategic approach for evaluation of the enterprise competitiveness. *ACTA STING : Vědecký časopise (recenzovaný vědecký časopise).* 2014. S. 62–84. (1,17 д. а.) *[База цитування: ERIH PLUS]. Особистий внесок автора: проаналізовано конкурентну позицію на основі матриці Бостонської консалтингової групи (0,62 д. а.)*

11. Дерев'янко В. М., Мамонова Г. В. Стратегічна модель розвитку інтелектуального капіталу для забезпечення конкурентоспроможності України. *Бізнес Інформ.* 2018. № 7. С. 104–109. (0,45 д. а.) *[База цитування: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РІНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Google Scholar etc.]. Особистий внесок автора: побудовано схему етапності оцінювання інтелектуального капіталу та його стратегічну модель (0,2 д. а.)*

12. Дерев'янко В. М., Мамонова Г. В. Ефективність використання інтелектуального капіталу. *Актуальні проблеми економіки.* 2018. № 5–6. С. 53–63. (0,6 д. а.) *[База цитування: EBSCOhost, EconLit, ABI/Inform by ProQuest, ERIH PLUS]. Особистий внесок автора: проведено оцінку та порівняльний аналіз коефіцієнта ефективності використання інтелектуального капіталу України та Російської Федерації (0,35 д. а.)*

13. Дерев'янко В. М. Специфічні особливості використання інтелектуального капіталу в зарубіжних країнах світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2018. № 33. С. 13–20. (0,66 д. а.) *[База цитування: Index Copernicus].*

Тези доповідей

14. Дерев'янко В. М., Минчинська І. В. Персонал як визначальна складова конкурентоспроможності підприємства. *Економіка, організація та управління підприємствами в сучасних економіко-правових умовах* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 21–23 листопада 2012 р.). Дніпропетровськ : ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. С. 27–29. (0,08 д. а.) *Особистий внесок автора: проаналізовано складові конкурентоспроможності підприємства (0,04 д. а.)*

15. Дерев'янко В. М., Паянок Т. М. Регресійний аналіз залежності структурних компонентів інтелектуального капіталу. *Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 24–25 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2014. С. 35–38. (0,14 д. а.) *Особистий внесок автора: здійснено оцінку інтелектуального капіталу за допомогою коефіцієнта Тобіна та кореляційно-регресійний аналіз (0,07 д. а.)*

16. Дерев'янко В. М. Інтелектуальний капітал – основа розбудови банківського сектора України. *Актуальні проблеми посткризового розвитку банківського сектору України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 травня 2014 р.). Київ : Національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. С. 195–198. (0,14 д. а.)

17. Дерев'янко В. М., Назарук Т. С. Використання міжнародного досвіду мотивації персоналу для забезпечення конкурентних переваг вітчизняними підприємствами. *Актуальні проблеми менеджменту в сучасних глобалізаційних процесах* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2014. С. 35–38. (0,16 д. а.) *Особистий внесок автора: згруповано та охарактеризовано головні проблеми мотивації персоналу (0,09 д. а.)*

18. Деревянко В. Н., Минчинска И. В. Международный опыт мотивации персонала в системе обеспечения конкурентных преимуществ отечественными предприятиями. *Формирование экономического портрета страны XXI века* : теория и практика : материалы V Международной научно-практической конференции (г. Санкт-Петербург, 14–15 декабря 2014 г.). анкт-Петербург : Центр экономических исследований, 2014. С. 112–115. (0,13 д. а.) *Особистий внесок автора: зібрані системи мотивації праці у розвинутих країнах світу (0,05 д. а.)*

19. Дерев'янко В. М. Роль людського потенціалу в умовах розвитку економіки знань. *Наукова робота – складова формування людського потенціалу : матеріали круглого столу* (м. Ірпінь, 10 грудня 2014 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2014. С. 2. (0,02 д. а.)

20. Деревянко В. Н., Ляшенко А. П. Интеллектуальный потенциал и его роль в экономическом развитии страны. *Экономическая безопасность: проблемы, перспективы, тенденции развития* : материалы Международной научно-практической конференции (г. Пермь, 15 декабря 2014 г.). Пермь :

Пермский государственный национальный исследовательский университет, 2014. С. 328–340. (0,57 д. а.) *Особистий внесок автора: запропоновано структуру інтелектуального капіталу на національному рівні (0,28 д. а.)*

21. Дерев'янко В. М. Методика оцінки інтелектуального капіталу на шляху розбудови національної економіки країни. *Стратегія розвитку України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 15 травня 2015 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2014. С. 23–26. (0,18 д. а.)

22. Дерев'янко В. М. Правові засади функціонування інтелектуального капіталу в умовах розвитку національної економіки. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14–16 травня 2015 р.). Львів : Національний університет «Львівська Політехніка», 2015. С. 112–113. (0,1 д. а.)

23. Дерев'янко В. М. Інтелектуальний капітал в системі управління економікою знань. *Тренди та інновації в сучасній економіці* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23–24 квітня 2015 р.). Харків : Харківський національний університет будівництва та архітектури, 2015. С. 180–182. (0,12 д. а.)

24. Дерев'янко В. М. Використання інтелектуального капіталу для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Маркетингове управління конкурентоспроможністю* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 26 березня 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2015. С. 66. (0,05 д. а.)

25. Дерев'янко В. М. Досвід країн Євросоюзу у процесі інституційного регулювання інтелектуального капіталу – шлях до розбудови національної економіки. *Євроінтеграційні процеси в Україні: економічний та правовий аспект* : матеріали Науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 8 вересня 2015 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2015. С. 3–4. (0,27 д. а.)

26. Дерев'янко В. М. Удосконалення оподаткування інтелектуальної діяльності в Україні як важлива передумова євроінтеграції. *Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 22 грудня 2015 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2015. С. 314–319. (0,21 д. а.)

27. Дерев'янко В. М. Протидія корупції на шляху розвитку інтелектуального капіталу: досвід Грузії. *Корупція в органах ДФС України: сучасний стан та напрями подолання* : матеріали науково-практичного семінару (м. Ірпінь, 2 грудня 2015 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2015. С. 7–9. (0,1 д. а.)

28. Дерев'янко В. М. Управління інтелектуальним капіталом в умовах кризи довіри. *Фінансова безпека України на сучасному етапі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 25 березня 2016 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2015. С. 98–100. (0,11 д. а.)

29. Дерев'янко В. М. Позиціонування України у світовому просторі з точки зору використання її інтелектуального капіталу. *Інновації в економіці* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 10–12 травня 2017 р.). Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2017. С. 88–89. (0,06 д. а.)

30. Дерев'янко В. М. Пріоритезація ризикових подій в напрямку розвитку інтелектуального капіталу країни. *Конкурентоспроможність національної економіки* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 жовтня 2017 р.). Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. С. 468–473. (0,26 д. а.)

31. Дерев'янко В. М. Наскільки ефективно використовується людський капітал як основа інтелектуального капіталу в Україні? *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 9 листопада 2018 р.). Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2018. С. 45–47. (0,18 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Дерев'янко В. М. Інтелектуальний капітал як фактор розвитку національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством». – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2019.

У дисертації поглиблено теоретико-методичні засади формування інтелектуального капіталу та запропоновано практичні рекомендації щодо формування, нагромадження та ефективного використання інтелектуального капіталу як фактору розвитку національної економіки країни.

Виокремлено три основні підходи до аналізу сутності інтелектуального капіталу – як сукупностей цінностей, процесу та результату. Виділено три функціональні складові інтелектуального капіталу: людський капітал, організаційний капітал та споживчий капітал.

Виявлено та обґрунтовано взаємозв'язок складових інтелектуального капіталу з показником валового внутрішнього продукту України за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Сформовано пріоритезацію ризикових подій на шляху до розвитку інтелектуального капіталу на основі побудови карти ризиків та моделі ієрархії.

Визначено стратегічні напрями розвитку інтелектуального капіталу в Україні, реалізація яких забезпечить конкурентні переваги країни та розбудову цифрового суспільства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, організаційний капітал, споживчий капітал, інноваційна діяльність, нематеріальні активи, інтелектуальна власність, інформація та знання.

АННОТАЦИЯ

Деревянко В. М. Интеллектуальный капитал как фактор развития национальной экономики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03. – «Экономика и управление национальным хозяйством». – Университет государственной фискальной службы Украины, Ирпень, 2019.

В диссертации исследованы теоретико-методические основы формирования интеллектуального капитала и предложены практические рекомендации по формированию, накоплению и использованию интеллектуального капитала как фактора развития национальной экономики страны.

Выделены три основных подхода к анализу сущности интеллектуального капитала – как совокупности ценностей, процесса и результата. Определены три функциональные составляющие интеллектуального капитала: человеческий капитал, организационный капитал и потребительский капитал.

Обоснована взаимосвязь составляющих интеллектуального капитала с показателем валового внутреннего продукта Украины с помощью корреляционно-регрессионного анализа. Сформирована приоритезация рисковых событий на пути к развитию интеллектуального капитала на основе построения карты рисков и модели иерархии.

Определены стратегические направления развития интеллектуального капитала в Украине, реализация которых обеспечит конкурентные преимущества страны и развитие цифрового общества.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, человеческий капитал, организационный капитал, потребительский капитал, инновационная деятельность, нематериальные активы, интеллектуальная собственность, информация и знания.

SUMMARY

Derevyanko V. N. Intellectual capital as a factor in the development of the national economy. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of economic sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2019.

The theoretical and methodological principles are improved and three main approaches to the analysis of the essence of intellectual capital - as sets of values, process and result are singled out. The definition of the concept of "intellectual capital" is offered by means of disclosure of the main categories: "intelligence" and "capital". There are three main components of intellectual capital: human capital, organizational capital and consumer capital. Improvement of the process of formation and reproduction of intellectual capital by adding fourth and fifth levels of intellectual activity. Measured indicators of intellectual capital are ranked according to priority characteristics.

The scheme of phased evaluation of intellectual capital for a macro level based on the use of global indexes is proposed. The coefficient of efficiency of using the intellectual capital of the country, which takes into account the influence of the constituent elements of intellectual capital, is developed. The comparison of efficiency ratios of the use of intellectual capital of Ukraine and the Russian Federation is presented. The allocation of so-called "problem" regions for the development of intellectual capital was carried out by constructing the appropriate algorithm and the integral index of the intellectual capital of the region. The results of the regional assessment of the use of intellectual capital, we can talk about the imbalance of its current state.

The economical-mathematical modeling of the interconnection of the components of intellectual capital with the indicator of gross domestic product of Ukraine by means of correlation-regression analysis is constructed. The forecast scenarios of Ukraine's intellectual capital development are developed. The model of development of intellectual capital, based on certain weight coefficients in the context of its priority components, was constructed.

The prioritization of risk events in the path of intellectual capital improvement has been formed on the basis of mapping of risk maps and models of the hierarchy. The basic level of the hierarchy model is represented by three risky events: the aging of the scientific staff, the low level of interconnection between the elements of the national innovation system and the low motivation of foreign investors to invest in innovation activities. The figures represent all 3 components of intellectual capital and a focus on essential issues in the present moment.

The comparative characteristics of specific features of the functioning of intellectual capital using the method of the Boston Group Consulting Group based on the analysis indicators at the macro level (market efficiency of the global competitiveness index and GDP growth rate of the country) have been carried out. The integral value estimation of the value of intellectual capital of different countries of the world was carried out using the Tobin coefficient. The strategic directions of improving the situation of intellectual capital in Ukraine have been formed on the basis of the built mechanism of effective use of intellectual capital at the national level and the experience of foreign countries of the world.

Key words: intellectual capital, human capital, organizational capital, consumer capital, coefficient of efficiency of intellectual capital, Boston consulting group, gross domestic product, global competitiveness index.

Підписано до друку 27.05.2019 року. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Зам. № __.
Видруковано в Університеті державної фіскальної
служби України
08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31